

Roel Vande Winkel & Daniel Biltereyst

Filmen voor Vlaanderen. Vlaamse Beweging, propaganda en film

Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADV N) en Provincie Oost-Vlaanderen, Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd nr. 23, z.p. 2008, 219 p. + dvd, € 35,-, ISBN 97890 8679 186 6 (bijbehorende dvd *Met onze jongens aan den IJzer* apart verkrijgbaar via www.cinematek.be; € 15,-)

Voor iemand die zich al jaren heeft bezighouden met de historiografie van de Vlaamse Beweging is deze boeiende, rijk geïllustreerde en fraai uitgevoerde studie een verademing. Tot voor kort werden kritische studies over de Vlaamse Beweging vrijwel uitsluitend door niet-Vlamingen geschreven. Maar sinds de jaren negentig waait er een nieuwe wind door de geschiedbeoefening van het Vlaamse nationalisme. Dat was al te merken bij de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging van 1998. Daarin werd niet meer de keuze voor het nationaalsocialisme van veel Vlaamse nationalisten volledig goedgepraat, verdedigd, verheerlijkt of bemaneld, zoals dat tot dan toe in de overzichtswerken over de Vlaamse Beweging gebruikelijk was. Het lijkt er op, dat met de doorvoering van de federalisering van België – met het bereiken kortom van de hoofddoelstellingen van de Vlaamse Beweging – de behoefte aan een meer zelfkritische geschiedbeschuwing van de eigen nationalistische beweging is toegenomen. Bovendien zijn ook de nieuwe wetenschappelijke inzichten in het ontstaan van het moderne nationalisme, zoals die zijn

verwoord in de constructivistische theorieën van Benedict Anderson, Ernest Gellner, Anthony Smith en Eric Hobsbawm ook gemeengoed geworden bij een nieuwe generatie Vlaamse historici. Door de constructivisten wordt duidelijk gemaakt dat naties en nationalistische gevoelens niet uit zichzelf als van nature ontstaan, maar dat zij gecreëerd worden door bepaalde elites, intellectuelen, kunstenaars, hetzij in oppositie tegen de heersende machten, hetzij juist ter ondersteuning en versterking daarvan. Het begrip ‘invented traditions’ van Hobsbawm geeft precies weer hoe het ontstaan van moderne nationalistische bewegingen door de constructivisten wordt verklaard. Beide auteurs, Vande Winkel, een postdoc van de universiteit van Gent en Biltereyst, hoogleraar film en mediacultuur aan dezelfde universiteit, hebben over het algemeen op overtuigende wijze gepoogd een bijdrage te leveren aan deze nieuwe richting in de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging. En daarmee hebben zij tevens een baanbrekend werk geschreven op het terrein van de Belgische filmgeschiedenis. De centrale figuur in hun studie is de documentairefilmer Clemens de Landtsheer (1894-1984). De Landtsheer had een groot aandeel aan de ontwikkeling van het moderne Vlaamse nationalisme door zijn dragende rol als bestuurder van het voor de Vlaamse Beweging zo belangrijke comité, dat sinds 1920 de IJzerbedevaarten in Diksmuide organiseerde ter herdenking van de gevallen aan het IJzerfront. Hij schreef persberichten, verwierf fondsen, liet propagandamateriaal ontwerpen en maakte propagandafilms. De Eerste Wereldoorlog heeft de Vlaamse Beweging, die voordien voornamelijk cultuurbeweging was geweest, gepolitiseerd en geradicaliseerd. Ook De Landtsheer, die zelf in 1914 als soldaat onder de wapenen kwam, is door die oorlog voor zijn hele leven beslissend beïnvloed. Hij was de eerste en lange tijd de enige die het medium film voor de propaganda van de Vlaamse Beweging heeft ingezet. Zijn beide hoofdproducties, de BEDEVAARTFILM en MET ONZE JONGENS AAN DEN IJZER, beide uit 1928, waren, zoals de auteurs duidelijk maken, van

levensbelang voor de instandhouding van de IJzerbedevaarten. Die films hebben in hoge mate bijgedragen aan de radicalisering van het Vlaamse nationalisme, ogenschijnlijk in de richting van een radicaal afwijzen van iedere oorlog – van pacifisme dus – maar uiteindelijk in de richting van het militaristische nationaal-socialisme. Het is voor dat zo onwaarschijnlijk aandoend fenomeen, dat de auteurs geen afdoende verklaring blijken te kunnen geven. Omdat hij voor frontdienst werd afgekeurd, bracht De Landtsheer het grootste deel van de oorlog als vertaler achter het front door. Wel bleef hij voortdurend met zijn vrienden in de loopgraven aan de IJzer in contact, met zijn beide neven de gebroeders Van Raemsdonk, de kunstschilder Joe English en de dichter Renaat de Rudder. Deze vier zouden allen in de oorlog omkomen en na de oorlog door de films van De Landtsheer tot ware iconen van het Vlaamse nationalisme worden gemaakt.

De verschrikkelijke omstandigheden aan het IJzerfront werden nog verergerd door de discriminatie van de Nederlandstalige soldaten door sommige van hun Franstalige officieren. De Landtsheer en zijn vrienden raakten betrokken bij de Frontbeweging, een organisatie van Vlaamsgezinde, rooms-katholieke intellectuelen aan het front, aalmoezeniers, hospitaalsoldaten, onderwijzers en academici. Zij zagen zichzelf als de elite van het Vlaamse volk, die zich moest inzetten voor de rechten van de Vlamingen. Oorspronkelijk stelde de Frontbeweging alleen eisen op het terrein van het taalgebruik in het leger. Toen aan die verlangens onvoldoende aandacht werd geschonken, radicaliseerde de beweging. Zelfbestuur voor Vlaanderen werd nu het doel. Hoewel De Landtsheer geen leidende rol in de Frontbeweging speelde, heeft hij als geen ander na de oorlog het gedachtegoed van de soldaten helpen uitdragen in de in 1919 opgerichte Frontpartij, die in 1933 werd uitgebouwd tot het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), de Vlaamse tegenhanger van de Nederlandse NSB. Met beide bovengenoemde films maakte hij propaganda voor het Vlaamse nationalisme, in het bijzonder voor de bedevaarten naar Diksmuide. De stille films

werden samengesteld uit documentairemateriaal van het Franse en Belgische leger en uit persoonlijke fotocollecties. Vooral *MET ONZE JONGENS AAN DEN IJZER* is nog altijd een indrukwekkend document van de uitzichtloze strijd aan het Westfront. Op de bijgevoegde dvd is de film te zien met nog een aantal kleinere documentaires over folkloristische feesten, wielervedstrijden, een modern tv-portret van De Landtsheer en een uitgebreid beeldcommentaar van de IJzerfilm. Het lijkt of deze film past in de anti-oorlogsgeest van die tijd zoals in *J'ACCUSE OF ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT*, maar schijn bedriegt. In de suggestieve tussentitels, die de film maken, wordt wel steeds de vraag gesteld: waarom nu dit alles, waarom deze ellende, maar juist die teksten maken duidelijk waarom het de maker te doen was. Al die doden zijn als Vlaamse helden voor niets gevallen, want voor Vlaanderen is niets bereikt. Niks geen pacifisme dus, maar nationalistische heldenverering! Met de jarenlange vertoningen van deze films in dorpshuizen en verenigingsgebouwen werd de woede tegen de Franstaligen opgewekt en aangewakkerd. Zo is de overgang van katholiek taalnationalisme naar racistisch nationaalsocialisme te begrijpen, maar die conclusie trekken de auteurs niet. In de jaren dertig maakte De Landtsheer militaristische documentaires van de VNV-landdagen, in de trant van Riefenstahl. Tijdens de oorlog koos hij voor de collaboratie. Na een gevangenschap van vier jaar zou hij nog tot 1961 de IJzerbedevaarten organiseren.

De auteurs beklemtonen het belang van De Landtsheer als culturele bemiddelaar tussen het Vlaamse volk en de radicale vleugel van de Vlaamse Beweging. Zij schetsen hem als de drijvende kracht achter de mythologisering van de Vlaamse martelaren aan het IJzerfront, maar hebben onvoldoende oog voor het gebruik van vals pacifistisch pathos ten dienste van het Vlaams nationalisme.

Gjalt Zondergeld